



کالبدشکافی گفتمان‌های سکولار در عراق نوین و تاثیر آنها بر سیاست‌های آمریکا



دکتر محمد کمالی گوکی *

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

چکیده

در دوران طولانی حکومت بعث در عراق، این کشور از ثبات سیاسی برخوردار بود؛ اما به دلیل سیاست‌های استبدادی و ضد دینی حزب بعث، مردم از آزادی‌های سیاسی و مذهبی محروم بودند. با ورود نیروهای آمریکایی و سرنگونی رژیم بعث، این وضعیت دگرگون شد. در ظاهر، مردم از طریق نظام جدید دموکراسی پارلمانی به آزادی‌های سیاسی و مذهبی دست یافتند، اما کشور با مجموعه‌ای از بحران‌ها مواجه شد. بحران‌هایی نظیر ساختار دولت، مشکلات امنیتی، اقتصادی، فرهنگی و شکاف‌های اجتماعی. دلیل این بحران‌ها را می‌توان در تلاش آمریکا برای تحمیل فرهنگ سکولار غربی در جامعه‌ای سنتی و مذهبی جستجو کرد که هدف نهایی آن پیشبرد منافع خود بود. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل گفتمان، به دنبال پاسخ به این پرسش است که گفتمان‌های سکولار چه نقشی در تحقق اهداف آمریکا در عراق ایفا کرده‌اند. با توجه به سابقه اسلام‌گرایی در عراق و جایگاه این کشور در محور مقاومت، بررسی نقش گفتمان‌های سکولار در پیشبرد برنامه‌های آمریکا از منظرهای امنیتی و هویتی اهمیت ویژه‌ای دارد. بر اساس تحقیقات انجام‌شده، می‌توان سه گفتمان سکولار در عراق جدید را شناسایی کرد: سکولارهای راست لیبرال، سکولارهای چپ سوسیالیست و سکولارهای ناسیونالیست، که در این میان سکولارهای راست لیبرال نقش برجسته‌تری دارند. سکولارهای لیبرال بیشتر در حوزه‌های فرهنگی و اقتصادی، و سکولارهای چپ و ناسیونالیست در عرصه‌های سیاسی، به‌ویژه در مقابله با اسلام‌گرایی، به پیشبرد اهداف آمریکا کمک می‌کنند.

کلیدواژگان

سکولاریسم، عراق، آمریکا، ناسیونالیسم، لیبرالیسم، سوسیالیسم.

مقدمه

در سال ۲۰۰۳، حکومت صدام حسین در عراق سقوط کرد و نیروهای ائتلاف بین‌المللی به رهبری

* استادیار علوم سیاسی، دانشکده حقوق، علوم سیاسی و تاریخ دانشگاه یزد. / ایمیل: M.kamali@yazd.ac.ir

ایالات متحده وارد این کشور شدند. این واقعه نقطه عطفی در تاریخ عراق بود و تحولات عظیمی را در سیاست و اجتماع این کشور به دنبال داشت. برخی از این تحولات به ترویج ایده‌های سکولاریسم در جامعه عراق منجر شد. نقش آمریکا در این تحولات، موضوعی پیچیده و چندوجهی است که نیاز به بررسی دقیق دارد. در این پژوهش، به تحلیل نقش گفتمان‌های سکولار در عراق نوین در پیشبرد سیاست‌های آمریکا پرداخته می‌شود. اهمیت نظری این پژوهش شناخت جریان‌های قدرت مقابل مقاومت در عراق است. اهمیت کاربردی این پژوهش برای تصمیم‌سازان جبهه مقاومت فهم صحیح تهدیدات بالقوه قدرت‌گیری جریان‌های سکولار در عراق علیه ابعاد فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی محور مقاومت و جریان اسلام‌گرایی است و اهمیت راهبردی باز کردن پرونده ویژه‌ای برای جلوگیری از ورود احزاب سکولار به پارلمان عراق است.

کشور عراق به واسطه اکثریت شیعه و وجود مراکز هویتی شیعه از پایگاه‌های مهم برای جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. روند روبه افزایش جریان‌های سکولار در عراق نوین و مقابله صریح آنها با اسلام‌گرایی ضرورت تحلیل نقش سکولارها در پیشبرد اهداف آمریکا برای فهم تحولات سیاسی و اجتماعی این کشور پس از سال ۲۰۰۳ ایجاد می‌کند. بدون تحلیل عمیق این موضوع، ممکن است شاهد تفسیرهای نادرست و گمراه‌کننده از این گفتمان در سیاست عراق باشیم. این پژوهش بر سوال محوری نقش گفتمان‌های سکولار در پیشبرد اهداف آمریکا سامان یافته است. در کنار این، به دو سوال فرعی انواع گفتمان‌های سکولار در عراق نوین و پیامدها و تاثیرات سکولارسازی بر جامعه عراق پرداخته خواهد شد. برای رسیدن به پاسخ از روش تحلیل گفتمان استفاده می‌شود به این صورت که دال مرکزی گفتمان‌های مختلف سکولار شناسایی می‌شود و از این طریق نقش آنها در رسیدن آمریکا به اهدافش شناسایی و در نهایت پیامدهای این گفتمان‌ها برای جامعه عراق و در کنار آن ایران تبیین می‌گردد. هدف اصلی این پژوهش تحلیل فرصت‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی گفتمان‌های سکولار برای آمریکا در عراق است. در کنار این هدف به دنبال فهم انواع گفتمان‌های سکولار در عراق و شناخت پیامدها و تاثیرات سکولارسازی بر جامعه عراق است.

۱- پیشینه پژوهش

با بررسی‌های متعدد در موضوع عراق متوجه می‌شویم، مقالات و پژوهش‌های متعددی در سال‌های اخیر به واسطه‌ی جنگ و بحران‌های سیاسی و امنیتی در این کشور انجام شده است. دو محور جنگ آمریکا با عراق و حضور داعش در عراق و تاثیر آن بر امنیت ملی ایران بیشترین تعداد پژوهش‌های انجام شده در این زمینه است. به صورت مستقیم تاکنون هیچ پژوهشی در مسئله پژوهش حاضر صورت نگرفته است. اما به صورت غیر مستقیم مقالاتی در شناخت گفتمان‌ها و جریان‌های سیاسی در عراق نوین به نگارش در آمده است که آن‌ها را به دو دسته می‌توان تقسیم کرد.

شناخت جریان‌های سیاسی در عراق نوین: از این دسته می‌توان به مقاله « کالبدشناسی احزاب و

گروه‌های سیاسی عراق و تاثیر آنها بر روابط ایران و عراق» (سهرابی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۶۹-۱۹۷)؛ (Sohrabi and others, 2015: 169-197). اشاره کرد. در این مقاله نویسندگان با هدف اصلی بررسی مهم‌ترین و تأثیرگذارترین گروه‌های فرهنگی - سیاسی موجود در عراق با تأکید به سه هویت کرد، شیعه و سنی، دسته‌بندی جامعی از تمام جریان‌های اعم از اسلام‌گرا و غرب‌گرا انجام می‌دهند. اما این دسته‌بندی‌ها جنبه توصیفی دارد و هیچ تحلیلی و اثرات این دسته‌بندی شرح داده نمی‌شود. همچنین در کتاب «عراق در جستجوی آینده» (لطیف‌زیدی، ۱۳۹۵: ۰-۴۵۰)؛ (Latif Zabeidi, 2015: 1-450). به تشریح احزاب و جریان‌های فکری مؤثر در عراق پس‌اصدام می‌پردازد. این دسته‌بندی تمرکزی بر جریان‌های سکولار ندارد و به نقش آنها در تحقق اهداف آمریکا نمی‌پردازد. در همین راستا در مقاله «ظهور سکولارهای جوان عراق» (Grant, 2018: 1-7) به تحلیل رشد فزاینده تمایل جوانان عراقی به سکولاریسم پس از ظهور داعش اشاره می‌کند. نویسنده با آوردن شواهد عینی نشان می‌دهد که چگونه افرادی که قبلاً مذهبی تند بودند، اعتقاد خود را به مذهب برای حضور در اجتماع از دست داده‌اند. از این دست نوشته‌ها بسیار است، اما پژوهشی که به نقش این جریان در تحقق اهداف آمریکا پردازد، وجود ندارد.

نقش آمریکا در تغییر ساختار عراق در جهت تامین اهداف خود: در این زمینه هم پژوهش‌هایی به نگارش درآمده است که می‌توان به مقاله «ساختارسازی آمریکا در عراق و پیامدهای آن بر امنیت ملی این کشور» (جعفری هرندی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۰۵-۱۳۱)؛ (Jafari Harandi and others, 2020: 105-131). اشاره کرد. در این مقاله نویسندگان تحلیل می‌کنند که آمریکا همزمان با اشغال نظامی عراق، اقدام به ایجاد ساختارهایی در ابعاد چهارگانه نظامی-امنیتی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی-اجتماعی کرد. یافته‌های این پژوهش بیانگر آن است که آمریکا با ایجاد ساختارهای مؤثر در عراق، نفوذ خود را در این کشور نهادینه و تعمیق ساخت و مسیری ایجاد نمود تا استقلال و امنیت ملی عراق در گرو تأمین منافع آمریکا قرار گیرد. همچنین در کتاب «روند دولت - ملت‌سازی در عراق جدید و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» (اسدی، ۱۳۹۴: ۰-۲۶۰)؛ (Asadi, 2014: 0-260). به نقش آمریکا در دولت‌سازی عراق جدید می‌پردازد و به چگونگی این دولت‌سازی در تامین اهداف آمریکایی اشاره می‌کند. اما چنانکه ملاحظه می‌شود، نمی‌تواند پیوند مستقیمی میان پژوهش‌های انجام شده با مسئله پژوهش جاری برقرار کرد. به خصوص نقش رو به افزایش سکولاریسم در عراق که تهدیدات بسیاری علیه اسلام‌گرایی و محور مقاومت ایجاد می‌کند که نمونه آن را در اعتراضات سال ۲۰۱۹ معروف به انقلاب تشریتی دیده می‌شود.

۲- مبانی مفهومی و روشی

این پژوهش بر دو مفهوم نظری استوار است که به صورت خلاصه تبیین می‌شوند

۲-۱- گفتمان

واژه گفتمان که پیشینه آن در برخی منابع به سده ۱۴ میلادی می‌رسد، از واژه فرانسوی «discours» و لاتین «discurs-us» به معنی گفتگو، تکلم، گفتار و از واژه «discurrer/discusum» به

معنی طفره‌رفتن، سرباز زدن، تعلل ورزیدن گرفته شده است (مک دانیل، ۱۳۸۰، ۱۰)؛ (McDaniel, 2001: 10). گفتمان در نظم‌های اجتماعی و سیاسی امری هویت‌بخش و معنابخش برای جریان‌های فکری است. در یک تعریف ساده می‌توان بیان کرد، گفتمان شیوه‌ای برای درک و فهم جهان و پدیده‌های آن است (صالحی زاده، ۱۳۹۰، ۱)؛ (Salehizadeh, 2011, 1). گفتمان تأکید بر گزاره‌ها و بازی‌های فکری و زبانی جهت بازتولید هویت‌ها با توجه به مسائل اجتماعی و سیاسی مربوط دارد (حاجلی، ۱۳۹۵، ۶۳-۶۵)؛ (Hajli, 2016: 63-65). به عبارت دیگر گفتمان مجموعه‌ای از احکام، گزاره‌ها و نشانه‌هاست و نشان دهنده یک نظم معنایی متمایز برای پیروان آن گفتمان است. این نشانه‌ها یا معنایی خاص، به طور منظم، به یک دیگر مفصل می‌شوند. بدین‌سان، هر عملی که در میان عناصر پراکنده درون یک گفتمان ارتباط برقرار کند، مفصل‌بندی نامیده می‌شود. معنای واژگان به کار رفته در یک مفصل‌بندی گفتمانی، متناسب با نظام معنایی دال مرکزی آن گفتمان شکل دهنده یک گفتمان است که با گفتمان‌های دیگر مرزبندی پیدا می‌کند.

۲-۲- سکولاریسم

سکولاریسم به مثابه یک تفکر، به لحاظ منطقی جایگاهی در جهان اسلام ندارد. این تفکر ریشه در غرب و اندیشه‌های دوره روشنگری دارد. سکولاریسم واژه‌ای انگلیسی است که از ریشه‌ی لاتین «*seculum*»، به معنای «این جهان»، گرفته شده است. ^۱در فارسی از آن به دنیاپرستی، اعتقاد به اصالت امور دنیوی، جدا شدن دین از دنیا، نادینی‌گری، مخالفت با شرعیات و مطالب دینی، عرف‌گرایی و تقدس زدایی تعبیر می‌شود (بریجانیان، ۱۳۷۱: ۷۸۰)؛ (Birjani, 1992: 780). واژه سکولاریسم را اولین بار جورج اچ. جی. هول یوک در حدود سال ۱۸۴۶ م. به طور رسمی در انگلستان مطرح کرد. او در کتاب خود به نام «سکولاریسم انگلیسی»، سکولاریسم را این‌گونه تعریف می‌کند: «سکولاریسم شیوه و قانون زیستن است که بر اساس «مادیات» بنا نهاده شده است و به صورت کلی برای کسانی است که باورهای مذهبی را ناکافی یا غیرقابل اطمینان یا غیرقابل باور یافته‌اند» (Holyoake, 1896: 47-48).

برای درک بهتر تفکر سکولار باید تفاوت آن را با «لائسیسم» دریافت. واژه‌ی سکولاریسم در کشورهایی با مذهب پروتستان مصطلح است، اما در کشورهایی با مذهب کاتولیک، از آن به لائسیسم تعبیر می‌شود. این دو واژه، که دومی برای فرانسه زبان‌ها و اولی برای انگلیسی زبان‌ها آشناست، با یکدیگر تفاوت دارند.

تفکر سکولار به دنیوی و ناسوتی ساختن دین نظر دارد اما منطبق لاییک مبتنی بر جداانگاری دین از سیاست است. مدافعان سکولاریسم، به طور آگاهانه، همه‌ی اشکال و صور اعتقاد به امور ماورای طبیعی را رد می‌کنند و اصول غیردینی و یا ضددینی را بنیاد اخلاق شخصی و سازمان‌دهی اجتماع قرار می‌دهند. در مقابل واژه «*Laic*» به معنی جدا از دین یا دین جدا، و واژه «*Laicism*» به

^۱. Secularism

^۲. <http://www.yourdictionary.com/secular>

معنی دین جداگری یا دین جدایی، و واژه «Laity» به معنی عامه، مردم غیر روحانی، عموم ناحرفه‌ای‌یان و مردم ساده ترجمه شده است (آشوری، ۱۳۸۱: ۲۰۱)؛ (Ashuri, 2002: 201). ژان بوبرو متفکر بزرگ فرانسوی نیز در این باره می‌گوید: «باید از لحاظ معنایی و مفهومی بین لائیک سازی (کوشش در جهت انفصال دین از سیاست) و سکولارسازی (دنیوی و ناسوتی ساختن دین) تفاوت گذاشت.» در چنین دیدگاهی کشور دانمارک یک کشور لائیک نیست، اما سکولار است، مذهب لوتری، مذهب رسمی آنجاست و در عین حال جامعه مدنی آنجا از قید هر گونه «قیومیت دینی» آزاد است. در حالی که ترکیه نمونه یک کشور لائیک است که سکولار نشده است (Kasselstrand, 2023: 29-32). بنا به تعریف دائره المعارف بریتانیکا لائیک از موارد و مصادیق سکولار می‌باشد، زیرا تفکیک دین از سیاست اخص از سکولار و سکولار اعم از لائیک می‌باشد.^۱ بنابراین می‌توان گفت سکولاریسم نوعی عرفی‌سازی همه‌ی امور و تقدس‌زدایی از جامعه است. سکولاریسم دارای ریشه‌هایی یک قرن در جامعه عراق است. در عراق پس از فروپاشی عثمانی و تشکیل پادشاهی فیصل، نخبگان و تحصیل‌کردگان، به ویژه در محافل دانشگاهی، ادبی و هنری به اشاعه مفاهیم سکولاریسم و ابراز آن و رفتار طبق توصیه‌های این مکتب پرداخته‌اند. سکولاریسم هم چون خط پررنگی به همه جای عراق سر کشیده و از بین همه نژادها، قومیت‌ها و مذاهب این کشور یارکشی کرده است. سکولارهای نسل اول همانند امروز در چند جریان مختلف تقسیم شده بودند. نخستین جریان سکولار، کمونیست‌ها بودند که خیلی زود در عراق فعالیت خویش را آغاز کرده و جریان‌هایی از طوایف و قومیت‌های عراقی به گرد خود جمع آورده بودند. هنگامی که کمونیست‌ها از رنگ و جلا افتادند، ستاره ملی‌گرای عرب درخسیدن گرفت. اما سکولارهای لیبرال تا زمان حضور آمریکا در عراق توان یارگیری در عراق را نداشتند. تفکیک میان این سه جریان را در بخش چهارم تشریح می‌کنیم.

۲-۳- روش تحلیل

این پژوهش از حیث نوع پژوهش کاربردی، در روش تحلیل مبتنی بر نظریه گفتمانی لاکلائو و موفه و روش گردآوری اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و مصاحبه است. بر این اساس لازم است، تشریحی موجز از این روش صورت گیرد. روش گفتمانی در واقع یکی از روش‌های تفسیری پست مدرن است که توسط زن و شوهر آرژانتینی-بلژیکی به نام ارنستو لاکلائو^۲ و شانتال موف^۳ و در دهه ۱۹۸۰ توسعه یافت. این نظریه بر این فرض استوار است که گفتمان‌ها ابزارهای قدرتمندی هستند که می‌توانند برای شکل‌دهی به واقعیت اجتماعی استفاده شوند. لاکلائو و موف چند مفهوم اساسی را برای تحلیل گفتمان معرفی می‌کنند:

دال: دال یک واحد معنایی است که می‌تواند به اشکال مختلف بیان شود. به عنوان مثال، دال «وطن» می‌تواند به عنوان «سرزمین مادری»، «محل تولد» یا «موطن» بیان شود.

^۱ <https://www.britannica.com/topic/secularism>

^۲ Ernesto Laclau

^۳ Chantal Mouffe

مدلول: مدلول مفهوم می‌است که دال به آن اشاره دارد. به عنوان مثال، مدلول دال «وطن» می‌تواند «یک مکان جغرافیایی»، «یک هویت جمعی» یا «یک ارزش اخلاقی» باشد. هژمونی: هژمونی وضعیتی است که در آن یک گفتمان غالب می‌شود و سایر گفتمان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

تضاد: تضاد تنش بین دو یا چند گفتمان است.

دال مرکزی: لاکلائو و موفه «دال مرکزی» را از لکان قرض گرفته‌اند. دال مرکزی چنان که از اسمش هویداست مهم‌ترین نشانه در یک مفصل‌بندی گفتمانی می‌باشد. دال مرکزی «بست» و «گره‌گاه»؛ دالی است که سایر دال‌ها در حواشی آن نظم می‌گیرند. هسته مرکزی سیستم گفتمانی و نقطه ثقل همه دال‌ها را، دال مرکزی شکل‌دهی می‌کند و جاذبه‌ای این هسته سایر نشانه‌ها را جذب می‌کند (حسینی، ۱۳۸۲: ۹۹)؛ (Hosseini, 2003: 1999). به‌عنوان مثال انسان‌محوری در گفتمان سکولاریسم یک دال مرکزی محسوب می‌گردد و مفاهیم چون مذهب‌زدایی، آزادی فردی، فردگرایی، عقل‌گرایی ضد وحی و... در سایه این دال و با توجه به آن معنا پیدا می‌کنند

دال‌های شناور: نشانه‌ها و مدلول‌ها در این نظریه، دال‌های شناور هستند که گفتمان‌های مختلف می‌کشند به آنها معنا دهند. دال شناور دالی است که مدلول آن غیر ثابت است. به عبارت دیگر مدلول‌های متعدد دارد و گروه‌های مختلف سیاسی برای انتساب مدلول مورد توجه خود به آن، با هم رقابت می‌کنند. هر گفتمان بر مبنای ساختار نظام معنایی خود، مدلول سازگار با این نظام معنای را برجسته می‌سازد و مدلول دیگر را به حاشیه می‌راند (سالار کسرای، ۱۳۸۷: ۹۹)؛ (Salar Kasraei, 2008: 1999).

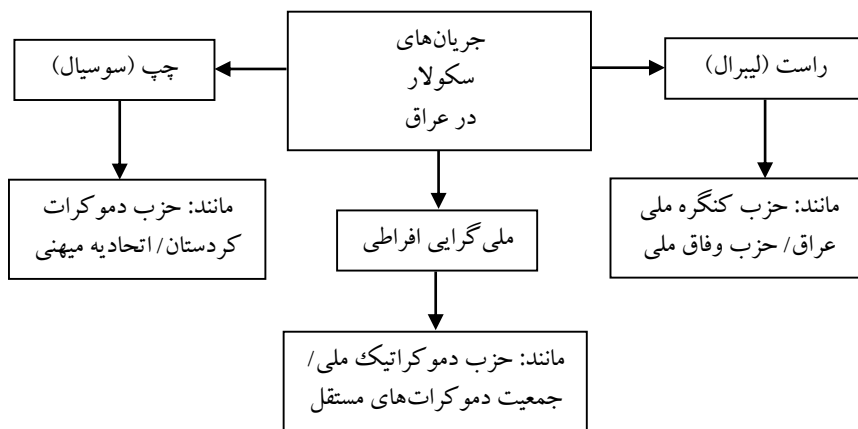
لاکلائو و موف معتقدند که گفتمان‌ها بر اساس منطق تضاد عمل می‌کنند. گفتمان‌ها با یکدیگر رقابت می‌کنند تا معنای یک موقعیت اجتماعی خاص را تعیین کنند. گفتمانی که بتواند تضاد را به نفع خود حل کند، می‌تواند هژمونی را به دست آورد. هژمونی به گفتمان غالب اجازه می‌دهد تا سایر گفتمان‌ها را تحت تأثیر قرار دهد و واقعیت اجتماعی را شکل دهد. تحلیل گفتمان لاکلائو و موف یک ابزار قدرتمند برای تحلیل و توضیح پدیده‌های اجتماعی و سیاسی است. این نظریه به ما کمک می‌کند تا درک بهتری از نحوه شکل‌گیری و تغییر نظم اجتماعی به دست آوریم.

بدین ترتیب در این پژوهش گفتمان‌های سکولار در عراق را مورد تحلیل و تبیین قرار می‌دهیم. بر مبنای نظریه لاکلائو و موف، گفتمان سکولاریسم در عراق می‌تواند به عنوان یک گفتمان مخالف و بازگشا تعریف شود. این گفتمان با گفتمان اسلام‌گرایی مخالف است و برای ایجاد یک جامعه مدرن و سکولار تلاش می‌کند. همچنین، این گفتمان بازگشاست و به افراد و گروه‌های مختلف اجازه می‌دهد تا در آن مشارکت کنند.

۳- عراق جدید و شکل‌گیری سه گفتمان سکولار

در دوران چیرگی حزب بعث بر عراق، ساختار نظام سیاسی به گونه‌ای بود که بیش از هر چیز به جریان‌های ملی‌گرای سکولار بها داده می‌شد. اما پس از اشغال و حضور آمریکا، تمام جریان‌های

سکولار با حمایت آمریکا فرصت نضج یافتند و هریک به طریقی در ساختار سیاسی عراق نوین نقش آفرینی کردند. این پژوهش پس از کالبدشکافی جریان‌های قدرت در عراق نوین به سه گفتمان راست لیبرال، چپ سوسیال و ملی گرا رسید که طرح شماتیک آن در زیر ترسیم می‌شود.



نمودار ۱- جریان‌های سکولار در عراق

Diagram 1- Secular currents in Iraq

منبع: (نگارنده، ۱۴۰۳)؛ (Author, 2024)

در ادامه پس از تبیین هر گفتمان به تحلیل مسئله اصلی این پژوهش پرداخته می‌شود.

۳-۱- گفتمان سکولار لیبرال و نقش آن در پیشبرد اهداف آمریکا

پس از سرنگونی رژیم بعث در عراق، با حمایت‌های آمریکا جریان‌های سکولار امکان قدرت‌گیری بیشتری نسبت به سایر جریانها در عراق پیدا کردند، در این میان جریان سکولار لیبرال به دلیل نزدیکی بیشتر نسبت به سیاست‌های آمریکا امکان ظهور و بروز بیشتری یافت. در گفتمان سکولار لیبرال در کنار تقدس‌زادگی از حکومت و عرفی‌سازی قوانین، بیشتر به دنبال تحقق ارزش‌های لیبرال یعنی فضیلت آزادی در تمام شقوقش هستند. این گفتمان سرمایه‌داری، فردگرایی، مصرف‌گرایی، حقوق بشر غربی را ارزش‌هایی والا در جامعه می‌داند. شاخص‌ترین گروه این گفتمان حزب کنگره ملی عراق^۱ (INC) است که به رهبری احمد چلبی در روزهای نخستین جنگ با ۷۰۰ تن از شبه نظامیان حامی خود با کمک پنتاگون وارد ناصریه عراق شد. روابط حزب کنگره ملی عراق با آمریکایی‌ها بسیار عمیق و گسترده بود. در یک تحلیل شاید بتوان گفت اساس پیدایش این گروه به جنگ عراق و کویت سال ۱۹۹۱ ارتباط دارد. در واقع آمریکایی‌ها در جنگ ۱۹۹۱ چون دیدند که آلترناتیوی برای جایگزینی نظام صدام ندارند و با انتفاضه شعبانیه شیعیان عراق امکان دارد کار به دست نیروهای نزدیک به ایران بیفتد، چراغ سبز سرکوب انقلابیون را به صدام داد.^۲ پس از این

^۱ Iraqi National Congress

^۲ آمریکا در سال ۱۹۹۱ تصور واضحی از داخل عراق نداشتند و از موضوع شیعی و سنی و ورود (ادمه در صفحه بعد)

سال‌ها بود که حزب کنگره ملی عراق با کمک آمریکایی‌ها به ویژه پنتاگون و پل وولفویتز نضج گرفت و حمایت شد (Austin, 2005: 47). تا شاید خلأ موجود در سال ۹۱ بار دیگر تکرار نشود. نیروهای وابسته به احمد چلبی از همان روزهای نخست تلاش خود را در ایجاد الترناتوی لیبرال به جای حکومت ناسیونالیست بعث مصروف داشتند. آنها در مرام‌نامه سیاسی خود سه اصل سکولاریسم، لیبرالیسم و دولت رفاه را به عنوان مشی خود قرار دادند (Michael, 2014: 1).

گروه دیگری که در بدو اشغال عراق در قالب گفت‌وگو سکولار لیبرال قرار می‌گیرد و در دوره پسا صدام نقش برجسته‌ای ایفا کرد، حزب وفاق ملی عراق است. این حزب در اثنای جنگ خلیج فارس به سال ۱۹۹۱ از سوی ایاد علاوی تشکیل شد. این حزب، در سایت رسمی خود، علاوه بر سه شعار لیبرالیسم، ترقی خواهی و سکولاریسم، اهدافش را چنین برشمرده است. ۱. تلاش صادقانه برای دستیابی به دموکراسی واقعی و وضع قوانینی که به حقوق بشر مطابق با قطعنامه‌های سازمان ملل متحد که شامل آزادی کامل برای همه عقاید سیاسی باشد. ۲. تلاش برای دستیابی به استقلال کامل سیستم قضایی از قوه مقننه و مجریه به گونه‌ای که حقوق برابر برای همه عراقی‌ها صرف نظر از ملیت، مذهب، فرهنگ و گرایش سیاسی تضمین شود. ۳. کار بر روی بازگشت عراقی‌هایی که در نتیجه وحشیگری رژیم صدام به اجبار آواره و فرار کرده‌اند و تشویق دولت جدید برای ایجاد قانون ملیت جدید که حقوق کامل شهروندان را تضمین می‌کند. ۴. کلیه قوانین قبلی که باعث آسیب به شهروندان عراقی شده است را مورد بازنگری قرار داده و آنها را جبران کند. (سایت رسمی حزب الوفاق)^۱

در گفت‌وگو سکولار لیبرال با دال مرکزی آزادی به دنبال مفصل‌بندی مدل‌های غربی در جامعه سنتی و مذهبی عراق است. این گفت‌وگو با کمک آمریکا در دو دهه اخیر از طریق ابزار رسانه (شبکه الشریقه، السومریه و الحره)، دانشگاه آمریکایی بغداد و سلیمانیه و اقدامات فرهنگی از طریق نهادهای به ظاهر مردم نهاد و سازمان‌های آمریکایی مانند آژانس توسعه بین‌المللی^۲ به شدت دنبال به هم‌زمنی‌رساندن این گفت‌وگو در مقابل سایر گفت‌وگوهاست. این گفت‌وگو با بازنمایی مفاهیم عامه‌پسندی مانند حقوق بشر، آزادی، توسعه اقتصادی، دموکراسی و... ذیل اصل آزادی خواهی درصدد تغییر فرهنگ عراقی است. اما در واقع در پشت این مفاهیم در واقع فرهنگ آمریکایی نهفته است (Stephen, 2024: 20-87).

گفت‌وگو سکولار لیبرال به واسطه مشی فکری، بیشترین قرابت را با آمریکا دارند، آنها از ارزش‌های آمریکایی مانند نظام اقتصادی آزاد، فرهنگ ماتریالیستی، آزادی‌های سیاسی و به طور

ایران به کارزار می‌ترسیدند. یکی از بیم‌هایی که در مطبوعات غرب نیز انعکاس یافت این بود که می‌ترسیدند اگر نظام صدام در چارچوب یک انقلاب مردمی شیعی و جنوبی فروپاشد، ایران فعالانه دست به کار می‌شود، از همین رو آمریکایی‌ها نیز به سرکوب انتفاضه کمک هم کردند. (بنگرید به: برنامه بلا حدود، شبکه تلویزیونی الجزیره، ۱۸، ۹، ۲۰۰۲، در گفت‌وگو احمد منصور با دکتر عبد الله النفیسی: www.aljazeera.net)

^۱. <http://www.wifaq.com/defaultsite>

^۲. USAID

کلی دال مرکزی آزادی دفاع می‌کنند. بنابراین در صورت تسلط این گفت‌وگوها در عراق فرصت‌های زیر برای آمریکا محقق می‌شود.

۳-۱-۱- توسعه اقتصاد سرمایه‌دارانه

سرمایه‌گذاری خارجی: ایجاد یک محیط امن و با ثبات برای سرمایه‌گذاران، می‌تواند به جذب سرمایه‌گذاری آمریکایی در عراق کمک کند.

بخش خصوصی: با ارائه مشوق‌های مالی به کسب و کارهای خصوصی، می‌تواند به حمایت از بخش خصوصی آمریکایی در عراق کمک کند.

زیرساخت‌ها: با همکاری با دولت عراق در پروژه‌های توسعه زیرساخت‌ها، می‌تواند به رونق اقتصاد بازار آزاد برای اتصال به شبکه جهانی بازار آزاد تحت سلطه آمریکا در این کشور کمک کند (Corbin, 2017: 20).

نمود این تلاش‌ها را در گزارش شبکه رسانه‌های الحرة که مروج اندیشه‌های لیبرال در عراق است، مشاهده می‌کنیم. این شبکه در ۲۷ ژوئن ۲۰۲۳ تصریح کرد که نماینده ویژه آمریکا در امور بازرگانی به همراه نمایندگان ۵۰ شرکت خصوصی آمریکایی به عراق سفر کرده است و شاهد تمایل شدید عراقی‌ها به حضور شرکت‌های آمریکایی در این کشور بوده است. «دیلاور سید»، نماینده ویژه آمریکا در امور بازرگانی، در مصاحبه با شبکه «الحرة» گفت که شرکت‌های آمریکایی اهتمام جدی به سرمایه‌گذاری در بخش‌های انرژی عراق دارند. وی گفت که شرکت‌های آمریکایی در مرحله پیش رو در پی سرمایه‌گذاری در بخش‌های زیربنایی، بهداشت و درمان و به خصوص در استخراج گاز و انرژی‌های تجدیدپذیر و بانک‌ها هستند سید گفت که در حال حاضر ۴۷ شرکت آمریکایی در عراق فعالیت دارد و به سادگی و امنیت تردد می‌کنند و افزود که «اطمینان از وضعیت امنیتی نیازمند سفرهای بیشتر هیئت‌های آمریکایی است».

در اقلیم کردستان به واسطه‌ی غلبه جریان‌های سکولار، سرمایه‌گذاری آمریکایی‌ها به راحتی صورت می‌گیرد: مایلز کاکینز، سخنگوی سابق ائتلاف مبارزه با داعش به رهبری آمریکا اکنون سخنگوی انجمن صنعت نفت اقلیم کردستان عراق شده است. او تلاش گسترده‌ای برای حضور شرکت‌های آمریکایی صورت می‌دهد که آخرین آن شرکت وسترن زاکس آمریکا است که در ۱۸ آذر ۱۴۰۲ با انتشار بیانیه‌ای پیوستن خود به انجمن صنعت نفت اقلیم کردستان را اعلام کرد. این شرکت خود را یک شرکت خصوصی آمریکایی معرفی کرده و گفته است از سال ۲۰۰۵ تاکنون در میدان‌های نفتی گرمیان و کردامیر فعال بوده و بیش از یک میلیارد دلار برای یافتن نفت و گاز در این میدان‌ها سرمایه‌گذاری کرده است.

در سپتامبر ۲۰۲۰ پس از اعتراضات گسترده عراقی‌ها به فساد، که با جریان‌سازی سکولارهای لیبرال مانند ایاد علاوی، مقصر آن را ایران و جریان‌های اسلام‌گرا دانستند، پنج شرکت آمریکایی، قراردادهایی با دولت عراق در راستای کاهش وابستگی این کشور به ایران به خصوص در حوزه برق بستند.

بنابه اعلام وزارت انرژی آمریکا، شرکت‌های هانیول، بیکر هاگز، جنرال الکتریک، استلار انرژی،

و شورون قراردادهایی با مجموع ارزش هشت میلیارد دلار با وزارت برق و نفت عراق امضا کردند. قرار است کمیته مشترکی هم در راستای هماهنگی و جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی آمریکا در عراق و کاهش وابستگی این کشور به ایران در حوزه انرژی تشکیل شود. دن برویلت، وزیر انرژی آمریکا، طی بیانیه‌ای درباره این توافقات گفت قراردادهای انجام شده برای آینده صنعت انرژی عراق بسیار مهم است و من مطمئنم که همان کشورهایی که باعث شدند آمریکا در حوزه انرژی خود کفا شود تمام تلاش خود را می‌کنند تا به عراق کمک کنند که در حوزه انرژی به تمام ظرفیت خود دست یابند.

۳-۱-۲- توسعه فرهنگ لیبرال

سکولارهای لیبرال می‌توانند با تشویق مردم از طریق رسانه‌ها آن‌ها را به فردگرایی، مادی‌گرایی، مصرف‌گرایی، ظاهرپرستی، تجمل‌گرایی و سایر ارزش‌های امریکایی سوق دهند. همچنین با آموزش مردم در مورد دموکراسی و حقوق بشر و حمایت از سازمان‌های مدنی، می‌توانند به قوی‌تر شدن نهادهای دموکراتیک در عراق کمک کنند. نمود این کمک را می‌توان در برنامه ایلپ^۱ مشاهده کرد. این برنامه با حمایت احزاب سکولار لیبرال از سال ۲۰۰۷ در عراق اجرا می‌شود. در توضیح اهداف این برنامه، آمده است که هدف آشناساختن نوجوانان عراقی با فرهنگ زندگی آمریکایی، آگاهی از موضوعات به روز جهان و تقویت برقراری ارتباط بین جوانان از جنسیت، قومیت و مذاهب مختلف است. این هدف از طریق برنامه‌های مانند بازدیدهای میدانی از موسسات و انجمن‌های مختلف، کلاس‌های آموزشی، گفت و گو با فعالان اجتماعی و... انجام می‌گیرد (ازرقی، ۱۳۹۸: ۲)؛ (Azraki, 2019: 2).

۳-۱-۳- مبارزه با اسلام‌گرایی

سکولارهای لیبرال در دو سطح می‌توانند با مبارزه با اسلام‌گرایی منافع آمریکا را تامین کنند: ترغیب جوانان برای دوری از ارزش‌های اسلامی: با ارائه آموزش و فرصت‌های شغلی به جوانان عراقی، می‌توانند از پیوستن آنها به گروه‌های اسلام‌گرا جلوگیری کنند. جلوگیری از نفوذ اسلام‌گرایی: ترویج ایده‌های فردگرایی در جامعه عراق، به تدریج اجتماع‌گرایی مسلمانان را از بین می‌برد.^۲

البته سکولارهای لیبرال در عراق با چالش‌های متعددی مانند محبوبیت نیروهای مذهبی در عراق، بدبینی نسبت به اشغالگران از سوی مردم، قدرت جریان‌های اسلام‌گرا و حضور گروه‌های تکفیری روبرو هستند. با این حال سکولارهای لیبرال می‌توانند نقش مهمی در پیشبرد اهداف آمریکا در عراق ایفا کنند (Benjamin, 2018: 9).

^۱. IYLEP- Iraqi Young Leaders Exchange Program

^۲. با رجوع به سایت آژانس توسعه آمریکا به خوبی میزان و شیوه این برنامه‌ها قابل مشاهده است. یکی از این برنامه‌ها که با حمایت سکولارها با هدف خشکاندن فرهنگ اسلامی و ترویج فرهنگ لیبرال آمریکایی در میان جوانان عراقی می‌پردازد. برای مطالعه بیشتر به سایت زیر مراجعه کنید. <https://www.usaid.gov/iraq>

۳-۲- گفتمان سوسیال سکولار و نقش آن در پیشبرد اهداف آمریکا

گفتمان سکولار دیگری که در عراق قابل شناسایی است سکولارهای چپ هستند که بر دال مرکزی برابری تاکید بیشتری دارند، این جریان‌ها در برخی مولفه‌ها مانند خصوصی‌سازی در اقتصاد، کوچک کردن دولت، آزادی‌محوری و از همه مهمتر فردمحوری با غرب و آمریکا مخالفت‌هایی دارند اما در نگاه سکولار و غیردینی با آمریکا همراهی می‌کنند. این جریان نیز در دوران صدام زمینه ظهور و بروز پرننگی نداشت اما پس از حمله آمریکا فضا برای رشد و گسترشش فراهم شد. در زیر به برخی از این جریان‌ها اشاره می‌کنیم.

مهمترین احزاب این گفتمان حزب دمکرات کردستان به رهبری مسعود بارزانی و اتحادیه میهنی کردستان به رهبری سابق مرحوم جلال طالبانی و فعلی بافل طالبانی می‌باشند. مرام سیاسی این دو حزب چنانکه خود تصریح کرده‌اند ملی‌گرایی کردی، سکولاریسم و سوسیال دموکراسی است. در نخستین ماه‌های روی کار آمدن بوش، جلال طالبانی و مسعود بارزانی طی نامه‌ای ایالات متحده را تکیه گاه خود تلقی کردند (شیخ عطار، ۱۳۸۲: ۱۴۲-۱۴۴)؛ (Sheikh Attar, 1382). ۱۴۴-۱۴۲ این دو حزب در آخرین انتخابات پارلمانی عراق در صد بالایی از کرسی‌های پارلمان عراق را به دست آوردند. حزب دمکرات حزب چهارم و اتحاد میهنی حزب ششم انتخابات شد (Rudawelections, 2023).

در کنار این دو حزب گروه‌های بسیار دیگری وجود دارند که با این گرایش در سیاست عراق اعمال نفوذ می‌کنند. کنگره آزادی عراق یک سازمان سیاسی سوسیالیست، ترقی‌خواه، دموکراتیک و سکولاریست است، که در این دسته قرار می‌گیرد. این کنگره در سال ۲۰۰۵ توسط گروه‌های کارگری، گروه‌های زنان، دانشجویان و گروه‌های محلات تشکیل شد که دغدغه‌مسانی از قبیل خشونت فرقه‌ای، بعثیسم، اسلام‌گرایی، ملی‌گرایی را داشتند. کنگره آزادی در اعتراضات و مسائلی مانند امنیت در دوران پس از اشغال فعال بود (Badie, 2017: 98). کنگره آزادی شبکه‌ای تلویزیونی را با نام سناتی‌وی اداره می‌کند. این شبکه تلویزیونی برای مدتی برنامه‌های خود را به صورت مشترک با تلویزیون پرتو متعلق به حزب حکمتیست از ایران که جریانی چپ کمونیستی است بر روی یک کانال به نام کانال ۶ پخش می‌کند (Hekmatist, 2017).

جنبش تغییر یا جنبش گوران و حزب کمونیست عراق نیز در این دسته قرار می‌گیرند که نقش روبه‌افزایشی در عراق بازی می‌کنند. این احزاب در عین حال که مخالف ارزش‌های آمریکایی هستند، با نشانه‌های دینی در جامعه عراق هم مخالفند و لذا برای توازن با نیروهای مذهبی حضور آمریکا در عراق را ضروری می‌دانند. این گفتمان نیز با دال مرکزی برابری و مدلول‌های دولت قوی، اجتماع‌گرایی، ضد اسلام‌گرایی به مفصل‌بندی ایده خود برای هژمونی در عراق می‌پردازد.

مفاهیم مورد تاکید این گفتمان نیز در میان طبقات مختلف، مفاهیمی مورد پسند است، اما در واقع با فرهنگ دینی جامعه عراق همخوانی ندارند. در واقع معنای مورد نظر این گفتمان از مفاهیم

¹. <https://www.pukmedia.com/> & <https://www.kdp.info>

برابری، اجتماع‌گرایی و... وجود دارد که با معنای مورد تأیید تفکر اسلامی مغایرت دارد. گفتمان چپ که بر دال مرکزی عدالت و برابری تأکید دارند و مذهب را عاملی مخرب برای تحقق این هدف اصلی می‌دانند در قدرت بودن آنها فرصت‌هایی برای امریکا محقق می‌کند که در زیر به بررسی برخی از موارد اشاره می‌کنیم

۳-۲-۱- مبارزه با اسلامگرایی

سکولارهای چپ و ایالات متحده هر دو در مبارزه با گروه‌های اسلام‌گرا مانند حشدالشعبی منافع مشترک دارند. به عنوان مثال در سال ۲۰۱۴، سکولارهای کمونیست با نیروهای امنیتی عراق و ایالات متحده در مقابله با حشدالشعبی در عراق همکاری کردند.

۳-۲-۲- اصلاحات اقتصادی و تقسیم منابع میان جریان‌های اقلیت بیرون از قدرت

در سال ۲۰۱۹، سکولارهای کمونیست با همکاری سایر جریان‌های سکولار در تظاهرات ضد دولتی در عراق که خواهان اصلاحات اقتصادی و مبارزه با فساد جریان‌هاست اسلام‌گرا بود، مشارکت داشتند. آنها قدرت جریان‌های اسلامی درون پارلمان را بر نمی‌تابند و معتقدند که منابع ملی عراق صرف جریان‌های فراملی اسلامی محور مقاومت می‌شود، بنابراین با راه انداختن تظاهراتی سراسری و آتش زدن کنسولگری ایران در بصره و سردادن شعارهایی علیه ایران و محور مقاومت و ارائه طرح‌هایی مانند تضعیف حشدالشعبی، درصدی تامین منابع خود هستند. سکولارها چپ با افزایش قدرت می‌توانند منابع عراق را برای خود و اهداف ایدئولوژیک خود صرف کنند (اسلامی، ۱۴۰۲: ۱۵)؛ (Islami, 2023: 15).

۳-۳- سکولار ملی‌گرا و نقش آنها در پیشبرد اهداف آمریکا

گفتمان سوم سکولار در عراق ملی‌گراها هستند. این گفتمان بیشتر به دنبال احیای هویت ملی عراق است. اگرچه در میان اسلام‌گرایانی مانند مقتدی صدر ملی‌گرایی جایگاه بالایی پیدا کرده است، اما در این بخش منظور جریان‌های سکولار ملی‌گراست که قرابت‌های فکری به حزب منحل‌بعضت دارند. این گفتمان در سال‌های اولیه پس‌صدا به واسطه حاکمیت چند دهه حزب بعث که این حزب هم نمایندگی سکولارهای ملی‌گرا را داشت، امکان حضور و بروز کمتری داشت، اما با گذشت زمان فرصت برای احیا و نقش‌آفرینی در عراق پیدا کرد.

در میان سکولارهای ملی‌گرا می‌توان از حزب دمکراتیک ملی نام برد. حزب دموکراتیک ملی پس از حمله به عراق در سال ۲۰۰۳ تأسیس شد. چند عراقی، از جمله نصیر الجاردرجی، پسر رهبر سابق کمیل الجاردرجی، و عبدالامیر عبود رحیمه از مؤسسان حزب بودند. این حزب در انتخابات ۲۰۰۵ عراق شرکت کرد و ۳۶۷۹۵ رأی کسب کرد و پس از آن همواره در سیاست و حکومت عراق نقشی موثر داشته است.

در کنار این گروه، عدنان پاچه‌چی از ملی‌گرایان جداشده از حزب بعث و مخالف صدام، پس از سقوط صدام «تجمع الیدیمقراطیین المستقلین» (جمعیت دمکراتهای مستقل) را پایه‌ریزی کرد تا از این رهگذر بتواند وارد فعالیت‌های سیاسی شود. توجه به مصاحبه‌ها و گفته‌های او در اثنای جنگ نشان می‌دهد که او خود را بهترین و تنها گزینه رهبری عراق می‌دانست (الشرق الاوسط، ۲۰۰۳)؛

(AI-Sharq AI-Osat, 2003) او را می‌توان یک ملی‌گرای سکولار خواند. همچنین پاچه‌چی که فارغ التحصیل دانشگاه‌های آمریکایی بیروت و جورج تاون واشنگتن است، روابط خوبی با کشورهای خلیج فارس و آمریکا داشت. در آخرین پارلمان عراق احزاب المنتج الوطني، الجبهه العربیة المتحدة، حزب الكتلة العراقیة الحره، المشروع الوطني العراقي و حزب الجمهوریة الوطنیة نماینده این گفتمان در عراق هستند که رشد رو به تصاعدی دارند. در این گفتمان نیز اصل وحدت امت اسلامی تحت الشعاع قرار می‌گیرد و با تعریف دولت قوی بر مبنای ملت عراقی، اقتصاد ملی زمینه حذف انتفاع محور مقاومت را منجر می‌شود (Kirmanj, 2021: 25-40)

در یک تحلیل منطقی می‌توان گفت: گفتمان ملی‌گرا که به دنبال حفظ هویت ملی و قومی عراق و مقابله با هویت مذهبی است در حوزه‌هایی می‌تواند، منافع آمریکا را تامین می‌کند.

۱. حفظ استقلال و امنیت عراق: سکولارهای ملی‌گرا می‌توانند به عنوان یک نیروی پایداری در عراق عمل کنند که به حفظ استقلال و امنیت این کشور در مقابل با جریان فراملی اسلام‌گرایی مانند محور مقاومت کمک می‌کند، که این موضوع منافع آمریکا در منطقه را تقویت می‌کند.

۲. مبارزه با اسلام‌گرایی و افزایش ایده دولت-ملت محوری: با همکاری با آمریکا، سکولارهای ملی‌گرا می‌توانند در مبارزه با گروه‌های اسلام‌گرا مانند حزب الدعوه و حشدالشعبی در عراق و منطقه فعالیت کنند، که این اقدامات به منافع آمریکا کمک می‌کند.

۳. توسعه اقتصادی و افزایش تعاملات تجاری: با توجه به اینکه سکولارهای ملی‌گرا معمولاً به توسعه اقتصادی و تقویت اقتصاد کشور خود علاقه‌مند هستند، همکاری با آمریکا می‌تواند به توسعه تعاملات تجاری و اقتصادی بین دو کشور کمک کند که این امر به نفع آمریکا است.

۴. حفظ و تقویت نظام حکمرانی سکولار: سکولارهای ملی‌گرا می‌توانند در تقویت نظام حکمرانی ملی در عراق و جلوگیری از به کارگیری ظرفیت‌های عراق برای جبهه مقاومت و مبارزه با اسرائیل نقش داشته باشند که این امر باعث تقویت روابط با آمریکا می‌شود (کمالی، ۱۴۰۳: ۳۴-۴۱)؛ (Kamali, 2024: 34-41).

با این اقدامات، سکولارهای ملی‌گرا می‌توانند به تامین منافع آمریکا در عراق کمک کنند و همچنین به تقویت پایداری و آرامش در منطقه به نفع طرح خاورمیانه‌ای آمریکا کمک نمایند. مخالفت‌های احزاب ملی‌گرا با حشدالشعبی و حمایت از حمله به کنسولگری ایران در بصره در جریان اعتراضات سال ۲۰۱۹ از نمونه‌های این مسئله است.

بنابراین سکولارها می‌توانند نقش مهمی در پیشبرد اهداف آمریکا در عراق ایفا کنند. همکاری با سکولارها می‌تواند به ایالات متحده در دستیابی به اهداف خود در عراق، مانند مبارزه با اسلام‌گرایی، ترویج فرهنگ مصرف‌گرایی و ماتریالیستی و توسعه اقتصاد آزاد کمک کند. از طرف دیگر وجود و گسترش سکولاریسم تهدیدات زیادی برای بزرگترین مانع آمریکا در تحقق اهدافش یعنی اسلام‌گرایان ایجاد می‌کند. از این سه جریان سکولار در دوران صدام جریان اول و دوم زمینه ظهور و بروز نداشت، اما جریان سوم استخوان‌بندی اصلی قدرت در عراق بود. اما پس از صدام و با ساختارسازی که آمریکا انجام داد، سه گفتمان لیبرال با دال مرکزی آزادی، که بیشتر اهداف

فرهنگی و اقتصادی آمریکا، چپ سوسیال با دال مرکزی برابری خواهی که بیشتر اهداف سیاسی و اقتصادی آمریکا و ناسیونال با دال مرکزی هویت ملی که بیشتر اهداف سیاسی آمریکا را در عراق تامین می‌کنند، رشد یافتند که در پایان به صورت خلاصه نقش آنها در پیشبرد اهداف آمریکا آورده می‌شود.

گفتمان	فرصت‌ها برای آمریکا	قرابت با آمریکا	چالش‌ها
سکولارهای لیبرال	توسعه فرهنگ لیبرال توسعه اقتصاد سرمایه‌دارانه مبارزه با اسلام‌گرایی	بالا	محبوبیت نیروهای مذهبی بدبینی به اشغالگران قدرت جریان‌های اسلام‌گرا
سکولارهای ملی‌گرا	حفظ استقلال و امنیت عراق مبارزه با اسلام‌گرایی توسعه اقتصادی غیر دینی نظام حکمرانی سکولار	متوسط	تنش با اقلیت‌ها خطر تجزیه عراق سوءاستفاده از احساسات ملی
سکولارهای چپ سوسیال	مبارزه با اسلام‌گرایی اصلاحات اقتصادی	پایین	ضعف تشکیلاتی عدم انسجام ایدئولوژیک نفوذ کم در بین مردم

جدول ۱- نقش گفتمان‌های سکولار در پیشبرد سیاست‌های آمریکا

Table 1- The role of secular discourses in the advancement of American policies

منبع: (نگارنده، ۱۴۰۳)؛ (Author, 2024)

۴- پیامدهای نضج گفتمان سکولار در عراق

ایالات متحده پس از اشغال عراق در سال ۲۰۰۳، با هدف تأمین امنیت خود و دستیابی به اهداف خود در منطقه، اقدام به ساختارسازی در عراق کرد. این ساختارسازی در ابعاد مختلف از جمله نظامی-امنیتی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی-اجتماعی انجام شد. هدف اصلی آمریکا از ساختارسازی در عراق، ایجاد کشوری بود که بتواند به عنوان شریکی برای آینده با آمریکا همکاری کند. برای رسیدن به این هدف، آمریکا نیاز به تغییر دولت و کارگزاران در عراق داشت تا منافع خود را در این کشور تأمین کند (جعفری‌هرندی، ۱۴۰۰: ۱۰۵-۱۳۱)؛ (Jaafari Harandi, 2021: 105-131). ساختارسازی آمریکا در عراق سه جریان سکولار را در این کشور صاحب پایگاه کرد. این جریان‌ها با گفتمان اسلام‌گرایی مخالف بودند و به طور دائمی با آن به مبارزه می‌پرداختند. برخی از پیامدهای ساختارسازی آمریکا در عراق عبارتند از: تضعیف حکومت مرکزی، افزایش فساد، بی‌ثباتی سیاسی، تقویت گروه‌های تروریستی، شکاف‌های هویتی میان سه هویت کرد، سنی و شیعه و شکل‌گیری اعتراضات دائمی نسبت به جریان‌های اسلام‌گرا.

آمریکا ضمن حمله نظامی به عراق و اشغال این کشور برای تأمین منافع خود و دستیابی حداکثری به اهدافش، تصمیم به ایجاد سازوکاری در عراق گرفت که هیچ تناسبی با فرهنگ و

تمدن عراقی نداشت، تا با تغییر دولت و کارگزاران در این کشور، کمترین تهدیدی متعرض منافع آمریکا نشود. برمر فرماندار آمریکایی در فرایند ساختارسازی چنانکه خودش در کتاب خاطراتش اذعان می‌کند، همواره سعی داشت گفتمان‌های سکولار را وارد جریان تصمیم‌گیری عراق کند. شرایطی که برمر برای تشکیل مجلس گذاشت خود گویای نیت امریکاست: ۱- مشارکت زنان در آن ۲- حضور سنی‌های وطن پرست (که به قول برمر تعداد کمی داشتند) ۳- مشارکت اقلیت‌های مسیحی، ترکمان و... ۴- مشارکت ۲۰ درصدی کُردها ۵- عدم تفوق اسلامگرایان بر سکولارها در مجلس حکومتی (برمر، ۱۳۸۷: ۱۶۹-۱۱۴)؛ (Bremer, 2008:114-169). با اوصاف یاد شده باید اذعان کرد که آمریکایی‌ها به مثابه بازیگر دخیل و اشغالگر نقش مهمی در شکل‌گیری روند سیاسی کنونی و بالطبع تاثیرگذاری بر شکاف‌های هویتی - قومی در عراق و شکل‌گیری سکولاریسم در عراق داشتند.

جریان‌های سکولار در عراق می‌توانند برای جامعه عراق و محور مقاومت پیامدهایی داشته باشند. این جریان‌ها می‌توانند در فرآیند امریکایی‌شدن جامعه عراق و تقویت نظام سیاسی-اقتصادی-فرهنگی آمریکایی کمک کنند که این امر می‌تواند منجر به استقرار یک حکومت ضد دینی و ضد مقاومت در عراق شود که در نهایت به منافع امریکا نیز خدمت کند. همچنین، این جریان‌ها می‌توانند در ترویج ایده‌های مدرنیته و ارزش‌های غربی، از جمله حقوق بشر غربی، آزادی جنسی، لغو قوانین دینی مانند حجاب، قصاص، ممنوعیت همجنس‌بازی و... در عراق موثر باشند که این نیز باعث تقویت همبستگی بین عراق و امریکا و تقویت روابط دوجانبه امریکا و عراق، و حذف جریان‌های همسو با ایران می‌شود.

مسئولان نیروهای اشغالگر آمریکایی در عراق هیچ‌گاه پنهان نکرده‌اند که سکولارهای لیبرال دموکرات را بر همه ترجیح می‌دهند؛ زیرا آنها حاملان برنامه نوین امریکا برای عراق‌اند و زحمت ایجاد الگوی دموکراسی سکولار عراق برعهده آنهاست. البته امریکایی‌ها ظاهراً سعی کرده‌اند در برابر آنچه رأی‌دهندگان عراقی ترجیح می‌دهند، بی‌طرف باقی بمانند، ولی با دستچینی که برای تشکیل شورای حکومتی انتقالی و دولت انتقالی، با مساعدت سازمان ملل کردند، ترجیحات آنها درباره اینکه چه کسی را برای حکومت بر عراق مناسب می‌دانند، فاش شد (لطیف، ۱۳۹۵: ۶۹)؛ (Latif, 2016: 69). گروه‌های سکولار در عراق نیز تحت تأثیر طرح‌های امریکا قرار گرفته و از ایده‌ها و ارزش‌هایی که ایالات متحده معرفی می‌کند، الهام می‌گیرند. این گروه‌ها از فرهنگ و سیاست غرب الگوبرداری می‌کنند و تلاش می‌کنند تا ارتباطات و ارزش‌های فرهنگی مدرن را در جامعه عراق ترویج کنند.

بدین ترتیب امریکا بهترین گفتمان فکری سیاسی در عراق برای تحقق اهداف خود را سکولاریسم می‌داند. از میان سکولارها گفتمان لیبرال‌بیشترین قربت را دارد و سکولارهای چپ و ملی‌گرا اگرچه سابقه و ریشه‌های تاریخی بیشتری در عراق دارند، اما در جاهایی با آمریکا و اهدافش اختلاف دارند. سکولارهای لیبرال با نقش بالنده دین مخالف‌اند و به دنبال ارزش‌های غربی در عراقند. اما نتایج انتخابات در ادوار مختلف در عراق نیز تردیدهایی در مورد میزان اثرگذاری

سکولارها حتی به عنوان یک تجمع اپوزیسیون پارلمانی به وجود آورد (به خصوص در مورد فراکسیون تحت رهبری ایاد علاوی). نقش احزاب و گروه‌های سیاسی سکولار با توجه به حمایت آمریکا به تدریج از اولین انتخابات پارلمانی در سال ۲۰۰۵ تا آخرین آن در سال ۲۰۲۱ فزونی گرفت.^۱ آمریکا تمرکز اصلی‌اش را روی احزاب و جریان‌های سکولار لیبرال می‌کند؛ زیرا تمام موفقیت برنامه خاورمیانه بزرگ خود را نزد آنها یافته است و اجرای سیاست‌های آتی‌اش در عراق و کل منطقه را نیز به دست سکولارها قابل اجرا می‌داند.

به عبارت دیگر جریان‌های سکولار در عراق می‌توانند پیامدهایی را برای جامعه عراق داشته باشند که این امر ضرورت توجه جریان‌های اسلام‌گرا در عراق از یک طرف و فرماندهان جبهه مقاومت را ایجاد می‌کند. در ادامه به برخی از این پیامدها اشاره می‌شود.

همکاری با نهادهای آمریکایی مانند سفارت و شرکت‌های خصوصی آمریکایی در ترویج ارزش‌های دموکراتیک و حقوق بشر: جریان‌های سکولار می‌توانند به عنوان شریکان موثر در ترویج ارزش‌های دموکراتیک و حقوق بشر در عراق عمل کنند، که این امر باعث تقویت روابط با آمریکا و تضعیف تدریجی محور مقاومت می‌شود.

حمایت از توسعه اقتصادی سرمایه‌دارانه: جریان‌های سکولار به خصوص سکولارهای لیبرال می‌توانند در توسعه اقتصادی عراق و ایجاد فرصت‌های سرمایه‌گذاری موثر با همکاری آمریکا سهیم شوند. این کار می‌تواند به افزایش تعاملات تجاری و اقتصادی بین دو کشور کمک کند و منافع اقتصادی محور مقاومت را با چالش مواجه کند.

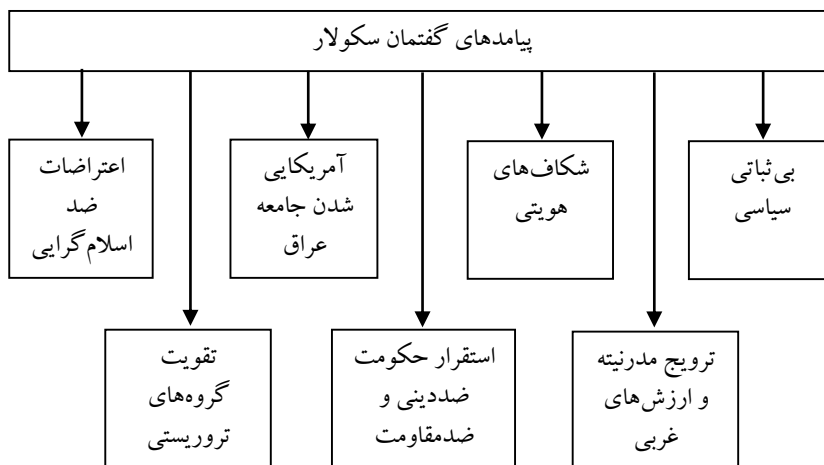
مبارزه با اسلام‌گرایی: جریان‌های سکولار می‌توانند در مبارزه با اسلام‌گرایی و تقویت نظام حکمرانی غربی در عراق موثر باشند. این اقدامات باعث افزایش اعتماد عمومی به دولت سکولار عراق و همچنین تقویت روابط با آمریکا می‌شود.

سپردن توسعه زیرساخت‌ها و خدمات عمومی به آمریکا: جریان‌های سکولار می‌توانند در صورت برتری در قدرت زیرساخت‌ها و ارائه خدمات عمومی مانند آب، برق، حمل و نقل و بهداشت را به آمریکا بسپارند، چنانکه در اقلیم کردستان اکنون چنین شده است.^۲

به طور کلی، جریان‌های سکولار در عراق می‌توانند با همکاری با آمریکا در زمینه‌های مختلفی مانند دموکراسی، اقتصاد، مبارزه با اسلام‌گرایی و سایر جریان‌های مقاومتی و توسعه زیرساخت‌ها، فرصت‌هایی برای منافع آمریکا ایجاد کنند (Council on Foreign Relations, 2010: 12)

^۱. نگاه کنید به: اسلامی، حمید. (۱۴۰۲). گزارش چشم‌انداز جریان‌های مدنی در سپهر عراق، تهران: موسسه مطالعات راهبردی اندیشه‌سازان نور. ۱۴۰۲.

^۲. نگاه کنید به: دانایی‌فر، حسن. (۱۴۰۲). جریان‌های سکولار در عراق و نفع آن برای آمریکا، مصاحبه‌ی نویسنده با سفیر سابق ایران در عراق ۱۳۸۸-۱۳۹۶.



نمودار ۲- پیامدهای گفتمان سکولار برای جامعه عراق

Chart 2- Consequences of the Secular Discourse for the Iraqi Society

منبع: (نگارنده، ۱۴۰۳)؛ (Author, 2024)

نتیجه‌گیری

عراق کشوری با اکثریت مسلمان شیعه است که در سال‌های اخیر شاهد افزایش تنش بین دینداران و سکولارها بوده است. سکولارها خواهان بی‌اثر شدن شریعت در تنظیم مناسبات اجتماعی و سیاسی و عقلانی کردن قوانین مبتنی بر عقلانیت غرب هستند. بنابراین در نگاه آینده‌پژوهانه رشد گفتمان‌های سکولار در عراق منجر به کاهش نفوذ دین در جامعه و ترویج ارزش‌های غربی مانند آزادی جنسی و برابری جنسیتی، تلاش برای تغییر قوانین اسلامی مانند قانون قصاص، ارث و مجازات همجنس‌بازی و منع مصرف مشروبات الکلی، حجاب و ارتداد، حذف دروس دینی و جایگزینی مدارس مدرن و محدودیت فعالیت‌های مذهبی در فضای عمومی می‌شود.

بنابراین سکولارها می‌توانند نقش مهمی در پیشبرد اهداف آمریکا در عراق ایفا کنند. همکاری با سکولارها می‌تواند به ایالات متحده آمریکا در دستیابی به اهداف خود در عراق، مانند مبارزه با اسلام‌گرایان، ترویج فرهنگ و ارزش‌های غربی و توسعه اقتصادی بازار آزاد کمک کند. بررسی‌های این پژوهش نشان می‌دهد در عراق پس از اشغال سه گفتمان سکولار لیبرال، سوسیال و ناسیونال در عراق با حمایت‌های آمریکا نضج گرفتند. در این میان گفتمان سکولار لیبرال به واسطه قرابت‌های بیشتر با سیاست‌های آمریکا به عنوان یک نیروی کاملاً متضاد با محور مقاومت شناخته می‌شود، دو گروه دیگر اگرچه از منظر فکری قرابت کمتری با آمریکا دارند، اما به واسطه مشی سکولار به عنوان دشمنان بالقوه اسلام‌گرایان در عراق محسوب می‌شود. پاگرفتن این سه جریان در وهله اول خطری برای امنیت ملی ایران و سپس برای کل محور مقاومت در جهان اسلام شناخته می‌شود. متأسفانه به نظر می‌رسد، پس از تظاهرات سال ۲۰۱۹ در عراق زمینه رشد بیشتر این جریان‌ها در جامعه عراق فراهم شده است. بررسی آخرین نتایج انتخابات پارلمانی در عراق حاکی از افزایش تعداد

کرسی‌های نمایندگان جریان‌های سکولار است. بنابراین امکان نقش‌آفرینی بیشتر آنها در سیاست و حکومت آینده عراق فراهم شده است. این نقش‌آفرینی زمینه تحقق اهداف آمریکا در منطقه چنانکه در این پژوهش نشان دادیم را فراهم می‌کند. از سوی دیگر خطراتی مستقیم برای محور مقاومت دارد. از آن رو که در این پژوهش فرصت بررسی تهدیدات جریان‌های سکولار در عراق برای محور مقاومت فراهم نبود، این مسئله پژوهشی را به خواننده این مقاله پیشنهاد می‌شود.

منابع فارسی

۱. ارزقی. (۱۳۹۸). *آلیپ چیست؟ تحولات جهان اسلام*، در: <https://iswnews.com/23368>
۲. اسدی، علی‌اکبر. (۱۳۹۴). *روند دولت-ملت‌سازی در عراق جدید و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: اندیشه‌سازان نور
۳. اسلامی، حمید. (۱۴۰۲). *چشم‌انداز جریان‌های مدنی در سپهر عراق*. تهران: موسسه مطالعات راهبردی اندیشه‌سازان نور.
۴. آشوری، داریوش. (۱۳۸۱) و فرهنگ علوم انسانی. تهران: نشر مرکز.
۵. برمر، پل. (۱۳۸۷). *ماموریت من در عراق: خاطرات پل برمر، اولین حاکم غیر نظامی آمریکا در عراق*. ترجمه میرحسن رئیس زاده، تهران: آبی.
۶. بریجانیان، ماری. (۱۳۷۱). *فرهنگ اصطلاحات فلسفه و علوم اجتماعی*. ویراسته‌ی بهاء‌الدین خرم‌شاهی، تهران: علمی و فرهنگی.
۷. جعفری هرندی، امیررضا. (۱۴۰۰). *ساختارسازی امریکا در عراق و پیامدهای آن بر امنیت ملی این کشور*، فصلنامه *آفاق امنیت*، ۱۴ (۵۲)، ۱۳۱-۱۰۵
۸. حاجلی، علی (۱۳۹۵)، *فوکو، گفتمان، تحلیل گفتمان*. فصلنامه *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۱۲ (۴۳)، ۸۷-۶۳.
۹. حسینی، سیدمحمدعلی. (۱۳۸۲). *نظریه گفتمان و تحلیل سیاسی*، فصلنامه *علوم سیاسی*، ۷ (۲۸)، ۴۸-۲۳.
۱۰. دانایی فر، حسن (۱۴۰۲) *جریان‌های سکولار در عراق و نفع آن برای آمریکا*، مصاحبه‌ی نویسنده با سفیر سابق ایران در عراق ۱۳۸۸-۱۳۹۶..
۱۱. ربانی گلپایگانی، علی. (۱۳۸۱). *تحلیل و نقد سکولاریسم*، فصلنامه *پیام حوزه*، ۱۰ (۳۶)، ۱۲-۲۹.
۱۲. الزبیدی، حسن لطیف. (۱۳۹۵). *عراق در جست‌وجوی آینده*. ترجمه علی شمس، تهران: موسسه مطالعات راهبردی اندیشه ساران نور.
۱۳. سالار کسرایی، محمد. (۱۳۸۷). *نظریه گفتمان لاکلاو و موفه ابزار کار آمد در فهم و تبیین پدیده‌های سیاسی*، فصلنامه *سیاست*، ۳ (۳۹)، ۵۷-۳۲.
۱۴. سهرابی، محمد، اشرفی، امراله، و کریمی، مرتضی. (۱۳۹۵). *کالبدشناسی احزاب و گروه‌های سیاسی عراق و تاثیر آنها بر روابط ایران و عراق*، *پژوهشنامه روابط بین‌الملل*، ۹ (۳۴)، ۱۶۹-

۱۹۷.

۱۵. *الشرق الاوسط*. (۲۰۰۳)، مصاحبه با عدنان پاچه‌چی، ۶ آوریل، شماره ۸۸۹۵.
۱۶. شمس‌الدینی، سعید، مرتضوی، سیدخدایار، و نوابخش، مهرداد. (۱۴۰۰). پیوند پلورالیسم و فدرالیسم با تاکید بر دموکراسی انجمنی (مطالعه موردی: عراق جدید)، فصلنامه دانش سیاسی. (۱)، ۱۶۲-۱۳۹.
۱۷. شیخ عطار، علیرضا. (۱۳۸۲) کردها و قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای. جلد اول «عراق»، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک.
۱۸. صالحی‌زاده، عبدالهادی (۱۳۹۰) درآمدی بر تحلیل گفتمان میشل فوکو، روش‌های تحقیق کیفی، معرفت فرهنگی اجتماعی، ۳(۲)، ۱۴۱-۱۱۳.
۱۹. کمالی‌گوگی، محمد. (۱۴۰۳). *عراق در نقاشی آمریکا*. تهران: انتشارات موسسه مطالعات اندیشه سازان نور.
۲۰. مک دانیل، دایان. (۱۳۸۰). *مقدمه‌ای بر نظریه‌های گفتمان*. ترجمه حسینعلی نوذری، تهران: فرهنگ، چاپ دهم.

English References

1. *Al-Sharq Al-Osat*. (2003), Interview with Adnan Pachechi, Avril 6, No. 8895.
2. Austin, A. (2005). *War Hawks and the Asia and Middle East Policy, Devastating Society*, London: Pluto.
3. Badie, D. (2017). *After Saddam: American Foreign Policy and the Destruction of Secularism in the Middle East*. Lexington Books, an Imprint of the Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.
4. Benjamin Isakhan, Sh. M. (2018). *Democracy in Iraq: History, Politics, Discourse*. London: Routledge.
5. Corbin, C. (2017). Secularism and US Religion Jurisprudence, in Phil Zuckerman, and John R. Shook (eds), *The Oxford Handbook of Secularism*, Oxford Handbooks.
6. *Council on Foreign Relations*. (2010). The Role of the U.S. in Promoting Democracy and Secularism in Iraq.
7. Dodge, T. (2023). *The Future of Iraq: Secularism or Islamism*, London: Chatham House.
8. Grantee, A. Su. (2018). *The Rise of Iraq's Young Secularists*, Pulitzer Center.
9. Holyoake, G.J. (1896). English Secularism: A Confession of Belief. *Library of Alexandria*.
10. <http://arabic.cnn.com/2003/middle-east/4/16/free-iraqi.forcos/index.html>
11. http://www.hekmatist.com/TV_Program.htm
12. <http://www.inciraq.com/Arabic/INC/1992%20INC%20Articles%20Association.htm>

13. <https://ihcc.iq/wp-content/uploads/2022/01>
14. <https://www.britannica.com/topic/secularism>
15. <https://www.kdp.info/>
16. <https://www.kurdpress.com/news/2764189>
17. <https://www.pukmedia.com/>
18. <https://www.usaid.gov/iraq>
19. <https://www.yesmagazine.org/issue/issues-5000-years-of-empire/2006/05/04/in-iraq-a-place-to-be-human-first>
20. Kasselstrand, I. (2023). Secularism in Relation to Secularity and Secularization: A Commentary on Berlinerblau's Secularism: The Basics. *Secular Studies*, 5(1), 29-32. <https://doi.org/10.1163/25892525-bja10040>
21. Kirmanj, S. (2021). The Role of Political Parties in the Process of National Integration in Iraq. *Confluences Méditerranée*, 1(116), 25-40. <https://doi.org/10.3917/come.116.0027>
22. Michael M. G. (2014). *Historical Dictionary of the Kurds*, Scarecrow Press.
23. Ranj, A. (2018) Sectarianism, Governance, and Iraq's Future. *Brookings Institution*, at: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/11/Sectarianism-governance-and-Iraqs-future_English.pdf

Translated References to English

1. *Al-Sharq Al-Osat*. (2003), Interview with Adnan Pachechi, Avril 6, No. 8895.
2. Al-Zabidi, H. L. (2016). *Iraq in Search of the Future*, translated by Ali Shams, Tehran: Saran Noor Institute of Strategic Studies. **(In Persian)**
3. Asadi, A. A. (2015). *State-building process in new Iraq and national security of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Andishezazan Noor. **(In Persian)**
4. Ashuri, D. (2002). *Culture of Human Sciences*. Tehran: Nahr-e-Karzan. **(In Persian)**
5. Austin, A. (2005). *War Hawks and the Asia and Middle East Policy*, *Devastating Society*, London: Pluto.
6. Badie, D. (2017). *After Saddam: American Foreign Policy and the Destruction of Secularism in the Middle East*. Lexington Books, an Imprint of the Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.
7. Benjamin Isakhan, Sh. M. (2018). *Democracy in Iraq: History, Politics, Discourse*. London: Routledge.
8. Bremer, P. (2008). *My mission in Iraq: Memoirs of Paul Bremer, the first American*

- civilian ruler in Iraq. Translated by Mirhasan Raiszadeh, Tehran: Abi. **(In Persian)**
9. Brijanian, M. (1992). *Glossary of terms of Philosophy and Social Sciences*. Edited by B. Khorramshahi, Tehran: Scientific and Cultural. **(In Persian)**
 10. Corbin, C. (2017). Secularism and US Religion Jurisprudence, in Phil Zuckerman, and John R. Shook (eds), *The Oxford Handbook of Secularism*, Oxford Handbooks.
 11. *Council on Foreign Relations*. (2010). The Role of the U.S. in Promoting Democracy and Secularism in Iraq.
 12. Danai Far, H. (2023). *Secular Currents in Iraq and its benefits for America, the author's interview with the former ambassador of Iran in Iraq 1388-1396*. **(In Persian)**
 13. Dodge, T. (2023). *The Future of Iraq: Secularism or Islamism*, London: Chatham House.
 14. Eslami, Hamid (2023). *The Perspective of Civil Movements in the Sepehr of Iraq*. Tehran: Strategic Studies Institute of Noor Thinkers. **(In Persian)**
 15. Grantee, A. Su. (2018). *The Rise of Iraq's Young Secularists*, Pulitzer Center.
 16. Hajli, A. (2016). Foucault, Discourse, Discourse Analysis, *Journal of Cultural and Communication Studies*, 12(43), 63-87. **(In Persian)**
 17. Holyoake, G.J. (1896). English Secularism: A Confession of Belief. *Library of Alexandria*.
 18. Hosseini, S.M.A. (2013). Discourse Theory and Political Analysis, *Political Sciences*, 7(28), 23-48.
 19. <http://arabic.cnn.com/2003/middle-east/4/16/free-iraqi.forcos/index.html>
 20. http://www.hekmatist.com/TV_Program.htm
 21. <http://www.inciraq.com/Arabic/INC/1992%20INC%20Articles%20Association.htm>
 22. <https://iheq.iq/wp-content/uploads/2022/01>
 23. <https://www.britannica.com/topic/secularism>
 24. <https://www.kdp.info/>
 25. <https://www.kurdpress.com/news/2764189>
 26. <https://www.pukmedia.com/>
 27. <https://www.usaid.gov/iraq>
 28. <https://www.yesmagazine.org/issue/issues-5000-years-of-empire/2006/05/04/in-iraq-a-place-to-be-human-first>
 29. Jafari Harandi, A. (2021). America's structuring in Iraq and its Consequences on the National Security of this Country, *Afaq Security*. 14(52), 105-131. **(In Persian)**
 30. Kamali Goki, M. (2023). *Iraq in American Painting*. Tehran: Publications of the Institute of Andishesazan Noor Studies. **(In Persian)**
 31. Kasselstrand, I. (2023). Secularism in Relation to Secularity and Secularization: A

- Commentary on Berlinerblau's Secularism: The Basics. *Secular Studies*, 5(1), 29-32.
<https://doi.org/10.1163/25892525-bja10040>
32. Kirmanj, S. (2021). The Role of Political Parties in the Process of National Integration in Iraq. *Confluences Méditerranée*, 1(116), 25-40. <https://doi.org/10.3917/come.116.0027>
 33. McDaniel, D. (2009). *An Introduction to Discourse Theories*. Translated by H.A. Nowzari, Tehran: Farhang. **(In Persian)**
 34. Michael M. G. (2014). *Historical Dictionary of the Kurds*, Scarecrow Press.
 35. Rabbani Golpaygani, A. (2013). Analysis and Criticism of Secularism, *Payam Hozha Quarterly*, 10(36), 12-29.
 36. Ranj, A. (2018) Sectarianism, Governance, and Iraq's Future. *Brookings Institution*, at: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/11/Sectarianism-governance-and-Iraqs-future_English.pdf
 37. Salar Kasraei, M. (2008). Laclau's and Mofe's Discourse Theory is a Useful tool in Understanding and Explaining Political Phenomena, *Politics Journal*. 3(39), 32-57. **(In Persian)**
 38. Salehizadeh, A.H. (2019). A Discussion on Michel Foucault's Discourse Analysis, Qualitative Research Methods, *Comprehensive Human Sciences Portable*, 3(2), 113-14. **(In Persian)**
 39. Shams Al-Dini, S., Mortazavi, S.K., & Navabakhsh, M. (2021). Linking Pluralism and Federalism with an Emphasis on Associative Democracy (Case Study: New Iraq). *Political Science*, 17(1), 139-162. **(In Persian)**
 40. Sheikh Attar, A. (2003). *Kurds and Regional and Extra-Regional Powers*. The First Volume of "Iraq", Tehran: Strategic Research Center. **(In Persian)**
 41. Sohrabi, M., Ashrafi, A., & Karimi, M. (2017) Anatomy of Iraq's Political Parties and Groups and their Impact on Iran-Iraq relations, *Research Journal of International Relations*. 9(34), 169-197. **(In Persian)**